

De verspreiding van de OEVERZWALUW als broedvogel in Nederland

Door J. J. F. E. de Wilde en J. W. Woldendorp

Over de verspreiding van de *oeverzwaluw* als broedvogel in ons land zijn weinig nauwkeurige gegevens bekend. In de lijst van de Commissie voor de Nederlandse Avifauna (Bierman c.s. 1962) van de in Nederland waargenomen vogelsoorten wordt de soort een vrij schaarse broedvogel genoemd (250-2500 paren). De geschatte aantallen werden door de leden van de Commissie verkregen door vergelijking met soorten waarvan het aantal wel bekend was. (Mondelinge mededeling Mörzer Bruijns). De betrouwbaarheid van de op deze wijze verkregen schatting wordt in deze lijst niet vermeld.

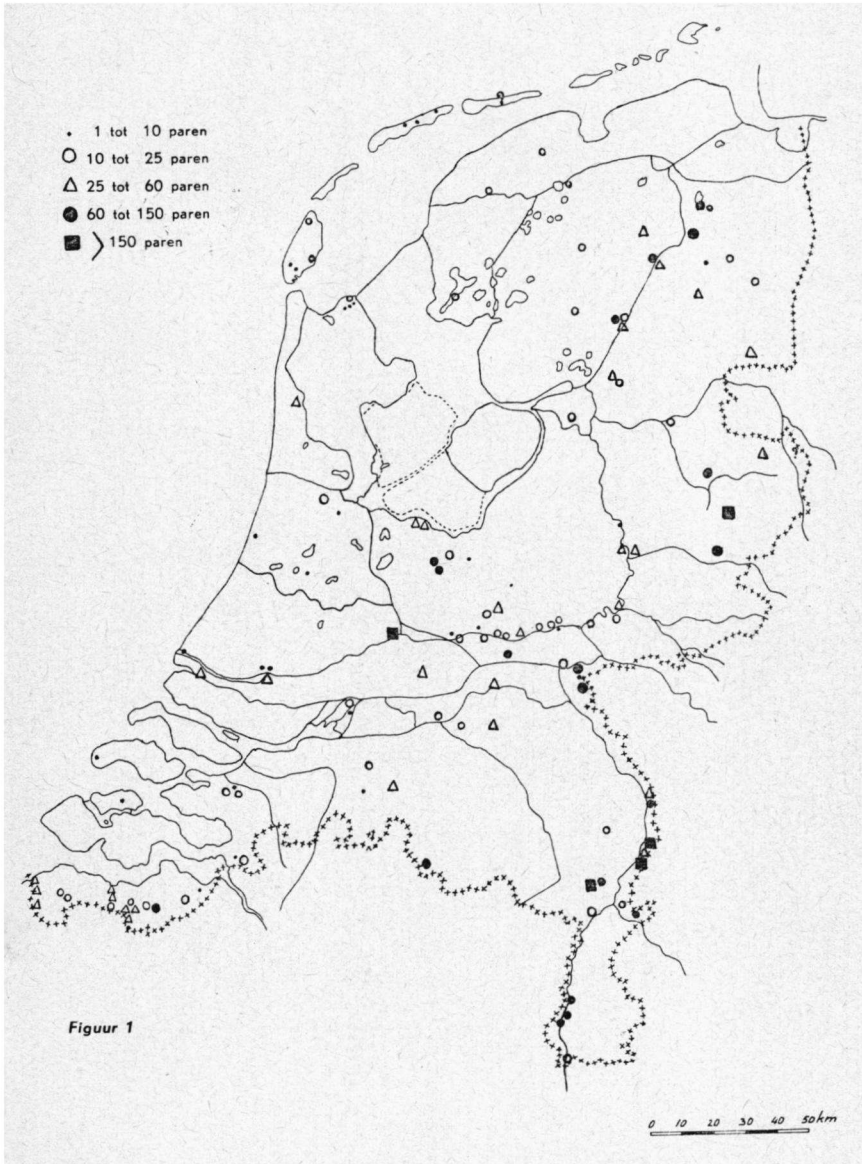
Incidenteel is de *oeverzwaluw* in enkele delen van het land geteld in het kader van een avifaunistische inventarisatie van het desbetreffende gebied, b.v. Terschelling (Tanis, 1962), Texel (Van Orden c.s., 1963). Waardevol materiaal werd verder door Enkelaar in West Zeeuws-Vlaanderen verzameld gedurende de periode 1955-1963. Een indruk van de omvang van de totale Nederlandse populatie is uit deze gegevens niet te verkrijgen. Evenmin blijkt of de soort als broedvogel voor- of achteruitgaat. Wel is duidelijk, dat de *oeverzwaluw* in bepaalde delen van het land talrijker is dan in andere streken.

De laatste jaren wordt wel eens de mening gehoord, dat de *oeverzwaluw* als broedvogel sterk achteruit zou gaan en nodig beschermd dient te worden (Haverschmidt, 1942; Quarles, 1963). Deze mening blijkt meestal echter gefundeerd te zijn op gegevens van een beperkt gebied. Ten einde een eventuele voor- of achteruitgang van de *oeverzwaluw* nauwkeuriger vast te stellen, werd gedurende een aantal jaren het aantal *oeverzwaluwen* in de omgeving van Wageningen geteld. Hierbij bleek, dat de plaats der kolonies van jaar tot jaar sterk verschilde en samenhang met de beschikbare broedgelegenheid, iets wat ook aan andere onderzoekers reeds bekend was (Haverschmidt, 1942). Enkele kolonies waren wel steeds in een zelfde zandwinning aanwezig, doch als gevolg van graafwerkzaamheden veranderde ieder jaar de plaats. Tevens werd echter duidelijk, dat het gekozen gebied te klein was om conclusies te kunnen trekken over een eventuele achteruitgang in het gehele land.

Daarom werd in 1963 een poging ondernomen een overzicht te verkrijgen van de gehele Nederlandse populatie. Hiertoe werd een enquête gehouden onder een aantal leden van de Ornithologische Unie, terwijl via de radio een oproep gedaan werd gegevens over kolonies te verschaffen. Ook op andere wijze (RIVON, Stichting Bodemkartering, Vogelwerkgroepen, Vogelwachten, etc.) werden waardevolle gegevens verkregen. De resultaten van dit onderzoek zijn in dit artikel neergelegd.

Resultaten

De verspreiding van de kolonies over het land is weergegeven in Fig. 1, terwijl een korte beschrijving van de kolonies (geografische ligging, grond-

soort, permanente of tijdelijke broedgelegenheid, aantal paren broedende vogels, bronvermelding) in Tabel 1 wordt gegeven.

Het blijkt, dat een groot deel der kolonies in de zandstreken voorkomt (50%), waar zij veelvuldig in zandwinningen aangetroffen worden (60%). Ook in het gebied der grote rivieren (kleigrond) worden veelvuldig kolonies aangetroffen in rivieroeveren en uiterwaarden (25%). De grote kolonies worden in deze gebieden gevonden. In het bijzonder in Zeeuws-Vlaanderen en Midden-Limburg is de *oeverwaluw* algemeen. Daarnaast vindt men verspreid over het land een aantal meest kleine, kolonies. Deze kolonies zijn vaak tijdelijk en bevinden zich meestal slechts één jaar

TABEL I. OVERZICHT VAN DE OEVERZWALUWKOLONIES IN HET BROEDSEIZOEN 1963 alfabetisch per gemeente

Plaats (gemeente)	Aantal hollen	Blijvend of Tijdelijk (B*) (T)	Grondsoort (*)	Referentie	Bijzonderheden
Prov. GRONINGEN					
Prov. FRIESLAND					
Akkerwoude (Dantumadeel)	12—15	B	Z	R. S. Dijkstra	Zandafgraving
Koudum (Hemelumer Oldeferd)	20	B	?	L. Blok en P. Slim	Gronddepot langs Harinxmakanaal
Donrijp (Menaldumadeel)	?	?	?	D. S. A. Hagenbeek	Zandafgraving
Lippenhuizen (Opsterland)	20	?	Z	H. G. v. d. Wal	
Hoorn (Terschelling)	4	T	Z	J. Tanis	
Parapludune (Terschelling)	2	T	Z	J. Tanis	
Zeereep tussen paal 15 en 16 (Terschelling)	2	T	Z	J. Tanis	
Droegham (Tietjerksteradeel)	12	T?	Z?	K. Kuipers	Vergraving
De Blesse (Weststellingwerf)	20	B	Z	P. Slim	Zandafgraving
Prov. DRENTE					
Loon (Assen)	80	B	Z	F. Smeenge	Zandwal
Holsloot (Borger)	22	T	Z	W. & W. ***	Ontgronding in esgrond
Stieltjeskanaal (Dalen)	± 50	?	Z	H. Leys	Kanaaloever
Havelte (idem)	± 100	?	?	G. Gort	
Uffelte (Havelte)	± 50	?	?	W. & W.	
Wapserveen (Havelte)	20	B	Z	W. & W.	Zandwal
Veenhuizen (Norg)	50	B	V	J. Timmer	Veenafgraving
Exlo (Odoorn)	20	?	Z	A. Booy	Vergraving
Grollo (Rolde)	2	T	Z	R. Suting	Zandstorting
Hogersmilde (Smilde)	100	B	Z	W. & W.	Kunstmatige zandberg
Hogersmilde (Smilde)	52	B	Z	B. Hylkema	Oevers Blauwe Meer
Orvelte (Westerbork)	50	?	Z	A. Booy	Zandafgraving
Kymmelsberg (Zuidlaren)	17	T	Z	W. & W.	Zandwal bij wegaanleg
Westlaren (Zuidlaren)	120	B	Z	J. H. Sykes	Zandafgraving
Prov. OVERIJSEL					
Delden (Ambt-Delden)	150	?	Z	H. Leys	Oevers Twente-Rijnkanaal
Dinkel (Denekamp)	?	B	Z	W. W. Schermerhorn	Oevers van de Dinkel
Epse (Deventer)	7	T	K	W. Vermeer	Kleiwal in uiterwaard
Ommen (idem)	10	B	Z	W. & W.	Zandwal
Staphorsterveld (Staphorst)	20	?	?	G. Gort	

Plaats (gemeente)	Aantal hollen	Blijvend of Tijdelijk (T)	Grondsoort *	Referentie	Bijzonderheden
Amsterdam-W. (Amsterdam)	7	T	?	P. de Wilde	Opgespoten terrein
Midden-Beemster (Beemster)	3	T	Z	A. v. Graafeiland	Onder brug trambaan
Rijsbergen (Huizen)	30	B	Z	M. Quarles van Ufford-Blaauw	Zandafgraving
Sijesberg (Huizen)	25	B	Z	P. Beekhuis	Zandafgraving
Landsmanduin (Texel)	4	B	Z?	Chr. v. Orden	
Oudeschild (Texel)	13	?	?	C. G. Boot	
Slufter (Texel)	10	?	?	De Haan c.s.	
Z.W. Texel (Texel)	8	B	Z	Chr. v. Orden	Tuinwallepjes
Oosterland (Wieringen)	13	B	?	P. Rotgans	
Wierdijk (Wieringen)	± 30	B	?	A. v. IJzendoorn	Enige kleine kolonies
Prov. ZUID-HOLLAND					
Noordwijkerhout (idem)	4	B	Z	J. Vink	Zandafgraving in duin
Hoek v. Holland (Rotterdam)	3	B	Z	T. Dijkhuizen	Oever Oranjekanaal
Kralingen (Rotterdam)	9	T	Z	P. A. J. Derksen	Graafwerkzaamheden
Vondelingenweg (Rotterdam)	30	T	?	T. v. Doesburg-Snijders	
Brielse Maas (Rozenburg)	50	?	?	R. de Gier	
Ter Aar (idem)	2?	?	?	A. F. de Nooy	
Vianen (idem)	165	B	K	W. Boellaard	Lekhaven
Prov. ZEELAND					
Axel (idem)	10	B	Z	H. Enklaar	Graafwerkzaamheden
Sluis (Axel)	25	T	Z	G. Ottens	Zandafgraving
Eerste Verkorting (Axel)	70	B	Z	G. Haak	Zandafgraving
Nieuw-Namen (Clinge)	40	B	Z	G. Haak	Zandafgraving
Zandberg (Graauw en Langedam)	5	B	Z	G. Haak	Vergaarbekkens Heide Mij.
Braakman (Hoek)	47	T	Z	Riemslog	Recreatiecentrum
Braakman (Hoek)	40	B?	?	Sponselee	
Keldermanspoort (Hulst)	10	T	Z	G. Haak	Gronddepot
Adriaanspolder (Kortgene)	2	T	Z	v. Arental en J. Heystek	Zandafgraving
Linieput (Oostburg)	15	B	Z	H. Enklaar	Zuiveringsinstallatie Zand-
Philippine (idem)	13	B	Z	H. Enklaar	straat
Zwinbrug (Retranchement)	30	B	Z	H. Enklaar	Zandwal
Retranchement (idem)	40	B	Z	H. Enklaar	Zandwal naast bunker
Zwinbrug (Sluis)	32	B	Z	H. Enklaar	Zandwal
Sluis (Terneuzen)	40	B	Z	H. Enklaar	
Sluis (Terneuzen)	27	B	P	H. Enklaar en Haak	Stikstofbindingsbedrijf
Sluis (Terneuzen)	10	T	K	G. Ottens	Lage kleiwal langs kade

	18	B	Z	H. Enklaar	Zandafgraving
Waterlandkerkje (idem)	6	B	Z	J. P. C. Boot	
Burgh (Westerschouwen)		B	Z		
Prov. NOORD-BRABANT					
Dongen (idem)	15	T	Z	W. & W.	Zandafgraving
Gewande (Empel en Meerwijk)	12	B	Z	H. Verhagen	Zandafgraving
Reyen (Gilze en Reyen)	5	B?	Z	W. & W.	Zandafgraving
"Kijkuit" (Halsteren)	15	?	?	H. J. v. Hammen	Leemafgraving
Hecsch (idem)	?	?	Z	J. S. Favier	Zandafgraving
Hapert (Hoogeloon, Hapert en Casteren)	15	B?	Z	J. Probst	Zandafgraving
Ossendrecht (idem)	8	B	Z	T. Bleuland-vanOordt	Zandafgraving
Ossendrecht (idem)	15	B	Z	T. Bleuland-vanOordt	Zandafgraving
Reusel (idem)	70	B	Z	W. & W.	Zandafgraving
Steenbergse Vliet (Steenbergen)	10	?	?	H. J. v. Hammen	Oever Steenbergse Vliet
Steenbergse Vliet (Steenbergen)	7	?	?	H. J. v. Hammen	
Tilburg (idem)	40	T	Z	W. & W.	Bouwput nieuwbouw
Biesbosch (Werkendam)	?	?	?	W. J. Wolff	Kolonie bij Sneepkil
Prov. LIMBURG					
De Hamert (Arcen en Velden)	50	B	Z	W. & W.	Zandafgraving
De Hamert (Arcen en Velden)	80	B	Z	W. & W.	Zandafgraving
Belfeld (idem)	230	B	Z	W. & W.	Zandafgraving
Geulmond (Bunde)	?	?	?	P. J. H. Kemp	
Tussen Bunde en Geule (?)	?	?	?	P. J. H. Kemp	Oever van Maas
Eysden (idem)	15	?	?	P. J. H. Kemp	Grindgat langs Maas
Meers (Elsloo)	?	?	?	P. J. H. Kemp	Oever van Maas
Tuspeel (Heel en Panheel)	10	B	V	RIVON	
Heythuizen (idem)	180	B	Z	W. & W.	Zandafgraving
Herkenbosch (Melik en Herkenbosch)	50	B	Z	H. Sanders	
Venne (Neer)	65	B	Z	W. & W.	Oever van Maas
Roermond (idem)	10	?	K	P. J. H. Kemp	Grindgat langs Maas
Sevenum (Mariaveen)	15	B	V	RIVON	
Tegelen (idem)	50	B	Z	W. & W.	Zandafgraving
Bovenste Molen (Venlo)	150	B	Z	W. & W.	Zandafgraving

*) Onder een blijvende kolonie wordt verstaan een kolonie, waarvan aangenomen mag worden, dat hij volgend jaar eveneens op dezelfde plaats aanwezig is. Onder een tijdelijke kolonie wordt verstaan een kolonie, waarvan verwacht mag worden, dat hij in 1964 verdwenen zal zijn.

**) Z = zandgrond; K = kleigrond; V = veengrond; P = pyniethopen.

***) W. & W. = J. J. F. E. de Wilde en J. W. Woldendorp.

op de desbetreffende plaats. In veengrond werden slechts enkele kolonies aangetroffen (De Peel, Veenhuizen). In totaal werden ongeveer 4300 paren broedvogels geteld, die verspreid waren over 130 kolonies. Van deze kolonies bevonden zich 75 procent in zandgrond, 22 procent in kleigrond en 3 procent in veengrond. (Percentages berekend over het aantal kolonies waarvan de grondsoort bekend was).

Bespreking der resultaten

Hoewel de blijvende kolonies vaak uit grotere aantallen broedende paren bestaan dan de tijdelijke kolonies, is ook van enkele kleine kolonies bekend, dat zij zich reeds jaren op dezelfde plaats bevinden. De kolonie in de tuinalletjes op Texel bijvoorbeeld, was reeds aan Thijsse bekend. Men moet daarom concluderen, dat het blijvend voorkomen van de *oeverwaluw* alleen bepaald wordt door het blijvend beschikbaar zijn van de broedgelegenheid. Het blijkt dat in ons land op vrijwel iedere, als broedgelegenheid in aanmerking komende, plaats een kolonie *oeverwaluwen* te vinden is. Zo werd b.v. midden in de stad Tilburg een grote kolonie aangetroffen in de wanden van een bouwput. Een meter vóór de kolonie was een betonwand opgetrokken. De legsels kwamen normaal uit. Slechts indien een overschot aan broedgelegenheid bestaat (b.v. langs de oevers van de grote rivieren) maken de vogels een keuze. Nooit werd geconstateerd, dat een in het verleden bewoonde kolonie verlaten was, terwijl een geschikte broedgelegenheid was blijven bestaan.

De vraag rijst, in hoeverre de verkregen gegevens representatief zijn voor de gehele Nederlandse populatie. Het is zeker, dat het werkelijke aantal kolonies enige malen groter is. Dit blijkt uit het feit, dat onafhankelijk van elkaar verkregen gegevens over kolonies elkaar slechts voor ongeveer 10 procent dupliceerden. Ook door de schrijvers verzamelde ringgegevens wijzen in de richting, dat de werkelijke populatie mogelijk 10 keer zo groot is. (Gebaseerd op het principe van vangen- en weervangen van geringde vogels). Stellen wij voorzichtigheidshalve, dat de door ons vermelde aantallen een kwart van de totale populatie vertegenwoordigen, dan komt men tot de conclusie, dat in ons land jaarlijks 15.000-40.000 paren *oeverwaluwen* broeden.

Men kan zich afvragen, hoe het komt, dat slechts een deel van de populatie geteld is. Het is de schrijvers gebleken, dat het vaak bijzonder moeilijk is, de kolonies op te sporen. Meestal fourageren de vogels slechts in een straal van 500 meter rondom de kolonie, zodat men deze gemakkelijk over het hoofd ziet. Bovendien is het broedgebied vaak onoverzichtelijk, terwijl men door het veranderen van plaats der kolonies vaak weinig heeft aan gegevens van voorafgaande jaren.

Conclusies

Uit de gepresenteerde gegevens blijkt, dat de *oeverwaluw* in ons land veel talrijker voorkomt dan tot nu toe werd aangenomen. Speciale bescherming van de soort als broedvogel lijkt daarom voorlopig niet nodig. Wel dient te worden nagegaan of er steeds voldoende broedgelegenheid bestaat.

De winning van grote hoeveelheden zand, nodig voor wegeaanleg en woningbouw heeft tot gevolg, dat het aantal vergravingen tegenwoordig ongetwijfeld groter is dan in het verleden. Het is daarom waarschijnlijk, dat de *oeverwaluw* na de Tweede Wereldoorlog eerder in aantal is toegenomen dan afgenomen.

De verordening om na het beëindigen van een zandwinning de hellingen van de vergraving onder een hoek van 45 ° achter te laten en te beplanten, heeft een ongunstig effect op de *oeverwaluw* populatie. Hetzelfde geldt voor de normalisatie van vele beken in het kader van ruilverkavelingen.

Over het effect van factoren als luchtverontreiniging en bespuitingen met insecticiden zijn geen gegevens bekend. In ieder geval wordt dit effect volledig overschaduwd door dat van de beschikbare nestgelegenheid.

Tot slot willen wij het RIVON gaarne bedanken voor de subsidiëring van dit onderzoek, de VARA voor het plaatsen van de oproep in haar programma „Weer of geen Weer”, en de vele medewerkers die gegevens verstrekten, voor hun steun.

In 1964 zal de *oeverwaluw* populatie van Nederland nogmaals geteld worden. Wij doen daarom een beroep op de lezers om gegevens over kolonies te verschaffen. Verzocht wordt deze gegevens te sturen naar Dr. Ir. J. W. Woldendorp, Molenkamp 9, Bennekom, tel. 08379-2847. Bij voorbaat onze hartelijke dank!

- *De adressen van de schrijvers luiden: J. J. F. E. de Wilde, Bergstraat 2, Wageningen en Dr. Ir. J. W. Woldendorp, Molenkamp 9, Bennekom.*

Literatuur

- BIERMAN, W. H. *c.s.*, Avifauna van Nederland, Ardea, 50 (1962).
HAVERSCHMIDT, Fr., Faunistisch Overzicht van de Nederlandsche Broedvogels, Leiden (1942).
ORDEN, CHR. van, *c.s.*, Avifauna van Texel, pag. 30, (1963).
QUARLES VAN UFFORD, J. J., Stelling in Proefschrift, Delft (1963).
TANIS, J. J. C., De vogels van Terschelling, Leeuwarden (1963).